

Peta knjiga "Bogatsva naroda" (1776.) Adama Smitha glasi: O prihodima vladara ili države. Početak pete knjige posvećen je rashodima vladara. Općenito anglosaski pristup Proračunu započinje raspravama o rashodima. Tako je danas i u Hrvatskoj. Međutim, stavovi fiskalnih stručnjaka nisu jedinstveni glede navedenog pristupa. Postoji druga strana koja se zalaže da je potrebno najprije odrediti moguće prihode pa tek potom iste raspodijeliti putem parlamenta na pojedine rashode. Upravo pristup proračunu sa rashodne strane je rezultirao tako dramatičnim rastom njegovog udjela u društvenom proizvodu, s jedne strane, dok je, s druge strane, dramatičan rast proračuna moguće obrazložiti samo djelomično relanom inflacijom. Kao što je znano već se više godina zalažem za pristup izradi Proračuna, u slučaju Hrvatske, sa prihodne strane. Izneseno valja protumačiti kao pragmatičnu korisnost takvog pristupa.

Nadalje, potrebno je podvući razliku u pristupu rajnskog u odnosu anglosaski model. Prvi je socijalno senzibilniji što je vidljivo iz veličine proračuna u odnosu na društveni proizvod. Individualistička filozofija (pristup) anglosaskog modela pokazuje manji udio javne potrošnje u uvjetima približno iste veličine društvenog proizvoda per capita.

Studenti ekonomskih fakulteta uče da neka dobra nije moguće ostvariti, temeljem privatne inicijative, na tržišni način. U tim uvjetima država je ta koja određenu količinu ne-tržišnih dobara mora ponuditi svojim građanima. Kriterij po kojem se određuje "tržišnost" dobara je: konkurentnost odnosno isključivost. Javna za razliku od tržišnih dobara nisu konkurentna u potrošnji što znači da svaki građanin troši određenu količinu javnih dobara. Javna dobra za razliku od tržišnih dobara ne isključuju građane iz upotrebe tih dobara ili bi isključivanje potrošnje odnosno javnog dobra bilo isuviše skupo. Tako se narodna obrana, policija, smatraju javnim dobrima za razliku od recimo coca-cola koja je tržišno dobro. Između navedenih krajnosti nalazi se ogromna masa više/manje tržišnih odnosno javnih dobara. Općenito može se reći da je pitanje ekonomije javnih dobara, vjerojatno, najsloženiji dio ekonomske znanosti.

Kako su u svakoj zemlji date proizvodne mogućnosti to je odista odgovorna uloga parlamenta da odredi koliko će biti proizvodne mogućnosti usmjerene na proizvodnju javnih a koliko na proizvodnju tržišnih dobara. Koja je raspodjela na javna odnosno tržišna dobra optimalna ovisi ne samo o kapacitetu proizvodnih mogućnosti već o procesu društvene reprodukcije u cjelini. Kako se radi o društvenim sistemima potrebno je pri odlučivanju imati mnoge, često suprostavljene, varijable.

Mala i otvorena zemlja, usto nerazvijena, kao što je Hrvatska ovom pitanju bi morala posvetiti maksimalnu pažnju. Naime, svaka mala zemlja koja je u značajnoj mjeri izložena inozemnom utjecaju ima male mogućnosti autonomne svake, pa prema tome, i socijalne politike. Iako pripadamo evropskoj tradiciji i tzv. rajnskom modelu ipak nismo u stanju provesti socijalnu politiku primjerenu rajnskom modelu. To nije samo sadašnjost to je budućnost. Odista je bitno da se javna potrošnja i državni aparat racionaliziraju do krajnjih granica. Naši stari bi rekli: "pokrij se koliko ti je biljac dug". Naime, valja imati u vidu da postoji i kod države fiksna i varijabilna komponenta. Od organizacije države zavisi kolika će biti fiksna a kolika varijabilna komponenta. U svakom slučaju teritorijalna organizacija države značajno utječe na veličinu fiksnih troškova u ukupnim troškovima. Obično su to istovremeno i jalovi fiksni troškovi. Tako nije moguće pravdati postojeći ustroj Hrvatske države. U svega desetak godina hrvatska se je

država značajno birokratizirala što će reći umanjila učinkovitost i povećala svoju participaciju u društvenom proizvodu. U svakom slučaju država je skupa i javno dobro tog tipa izravno je ograničenje razvojnim mogućnostima (potencijalu) Hrvatske. Valja imati na umu da država uvijek i svuda previše košta. U zemlji tipa Hrvatska ona uvijek nedopustivo puno košta.

Postavlja se pitanje koliko je moguće javnih dobara koja nisu čisto javna osigurati građanima Hrvatske?

Prethodni samoupravni sistem temeljio se je na uzajamnosti što je rezultiralo vrlo visokim standardom opće i zajedničke potrošnje ima li se u vidu veličina društvenog proizvoda per capita. Danas znamo da je četvrtina tekućeg Proračuna (2001. godina) nepokrivena i to će se tek pokriti zaduživanjem u inozemstvu (moguće i u tuzemstvu) te prodajom obiteljskog srebra. Pitanje je do koje granice Hrvatska smije rasprodavati nacionalno blago, odnosno tko ima mandat ta to ocjeni i učini osim Sabora. Sabor o tome uopće ne vodi računa. Iz tog slijedi da Sabor ne vrši svoju funkciju koja mu je zakonom određena. Ovom svakako valja pridodati i moralnu odgovornost članova Sabora za nedovoljnu brigu za nacionalno bogatstvo.

Iz iznesenog slijedi zaključak da je potrebno smanjivati proračun kao postotak društvenog proizvoda. Ovako visoka porezna presija dramatično povećava entropiju privrednog sistema ali i društvenog sistema općenito.

Pitanje koje nužno slijedi jest: Koliko javnih dobara država mora osigurati svojim građanima?

Prvi korak je definirati porezni kapacitet kako bi konkurentna sposobnost hrvatske privrede bila primjerena koncepciji i strategiji razvoja. Naime, stanje u Hrvatskoj je takvo da centralna banka, bankarski sistem i, vjerojatno, osiguravateljni sistem nisu "pod kontrolom" hrvatske vlasti što znači da je temeljni instrumentarij ekonomske politike fiskalni sistem. Prema tome, fiskalni je sistem taj kojim moramo ostvariti svoju koncepciju i strategiju razvoja. Kada se to shvati bit će jasno što smo učinili nekontroliranim prodajama obiteljskog srebra što će se lijepo moći izčitati iz svekolikih ograničenja koje su nam već sada zadani. Stagnantna privredna aktivnost više godina ovaj problem zamagluje i tek veliki naponi malog učinka, koji će uslijediti kada se bude konačno želilo pokrenuti privredni razvoj, razgoliti će problem internacionalizacije u punom smislu te riječi.

Naredni je korak da se definira minimalna količina na koju građanin ima pravo za svako javno dobro. Kada se definiraju minimalni standardi tada je nužno odrediti cijenu svakog javnog dobra i svih zajedno.

Sučeljavanje utvrđenog poreznog kapaciteta i prihvaćenog minimalnog standarda javnih dobara koje svaki građanin ima pravo potraživati od države odgovor je na pitanje što je realno moguće glede javnih dobara ostvariti u Hrvatskoj danas. Koncepcija i strategija razvoja pretočena u operativne planove definirat će potrošnju javnih dobara u funkciji vremena. Ono što je moguće i poželjno jest da mala i nerazvijena država mora minimizirati svoj aparat i definirati što ima značiti država u uvjetima koji su danas prisutni u Hrvatskoj.

Prema tome, potrebno nam je što manje države ali istovremeno nam je potrebna poduzetnička

Javna nasuprot privatna dobra - koliko države?

Autor Guste Santini

Petak, 30 Ožujak 2001 13:29

država koja će se, koliko je to moguće, ponašati po načelima doborog i odgovornog privrednika. Početak i kraj priče je Sabor koji mora preuzeti svoju odgovornost za učinjeno ali i za propušteno.